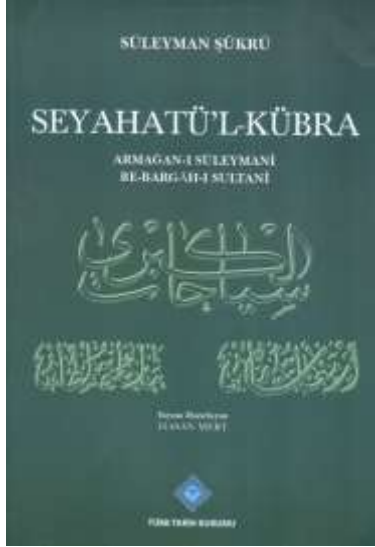

Süleyman Şükrü, **Seyahatü'l Kübra**, Yay. Hazırlayan: Hasan Mert.
Türk Tarih Kurumu, Ankara-2003

Didem ÇATALKILIÇ*

Seyahatname kelimesi Arapça gezmek, gezi anlamındaki seyahat kelimesi ile Farsça nâme kelimesinin birleşmesiyle oluşmuştur.¹ Çeşitli amaçlarla yapılan seyahatlerin sonucunda ortaya çıkan bu eserler tarihçilerin vazgeçilmez kaynakları arasında yer almaktadır. Ünlü Türk seyyah Evliya Çelebi'nin tarihçiliğe katkısı herkesçe malumdur. Söz konusu seyyahımız Karçınzade Süleyman Şükrü'de Evliya Çelebi'nin seyahatine vesile olan rüyası gibi bir rüya görmüş ve karşısında beliren zat ona *"Sen çok yerler dolaşacaksın, başına çok şeyler gelecek ve çok zahmetler çekeceksin, fakat sonun çok çok çok iyi olacak"* der. Böylece seyyahımız bu yolcuğa çıkmaya karar verir.² Seyyahın bu seyahatinin altında yatan diğer bir husus ise sürekli tayin olmasına ne den olan Posta müdürü Bedri Bey'dir.³

nin altında yatan diğer bir husus ise sürekli tayin olmasına ne den olan Posta müdürü Bedri Bey'dir.³

Karçınzade Süleyman Şükrü hakkındaki ilk bilgilere eseri Seyahatü'l-Kübra'daki "Ahval-i Acizanem" başlıklı kısımdan edinmekteyiz. Seyyahımız 1282 (1865)'de Eğirdir'de dünyaya gelmiştir. Ailenin "Karçınzadeler" lakabını almasının sebebi dedesi Sipahi Süleyman Ağa'nın Arnavutluk'ta görev yaptığı sırada askeri üniforma olarak kullanılan ve kalçın olarak adlandırılan bir tür tozluğu giymesidir.⁴ Karçınzade'nin söz konusu seyahatnamesinin yanı sıra "İntibah-ı Millet Yine Aldanmayalım Temel Çürüktür" ve "Menabi-i Servet. Vatanının Milletini Seven Okusun. Hamiyeti Olan Çocuklarına da Okusun, İnsan Yedisinde Ne İse Yetmişinde Yine Odur" adlı iki risalesi daha bulunmaktadır.⁵ Süleyman Şükrü eğitimini Eğirdir'de tamamlamış Rüşdiye'yi bitirmiştir. Bu dönemde Arapça ve Farsça'yı öğrenmiş, coğrafya,

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Arş. Ens., didem.catalkilig@hotmail.com

¹ Hüseyin Yazıcı, "Seyâhatname", İstanbul: TDV. İslam Ansiklopedisi, C.37,2009, s.9.

² Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra*, Ankara: TTK Yayınları, 2013, s. XVIII.

³ Asaf Halet Çelebi, *Bütün Yazıları*, Haz. Hakan Sazyek, İstanbul: YKY, 1998, s.324.

⁴ Süleyman Şükrü, *a.g.e.*, s. XV.

⁵ Ömer Özcan, Karçınzade Süleyman ve Seyahatü'l-Kübra, *Türk Yurdu*, Şubat 2008, C. 28, S. 246, s.63.

matematik ve muhasebe eğitimi almıştır. Yine Eğirdir'de Posta ve Telgraf İdaresi'nde çalışma hayatına başlamış, burada iki yıl çalıştıktan sonra Pozantı'ya tayin olmuştur. Çeşitli şehirlerde memuriyet hayatını sürdürürken Karesi vilayetine oradan da İstanbul yönetiminin kararıyla Deyrizor'a (Suriye) sürgün edilmiştir. Ardından Deyrizor'dan firar eden seyyah Irak'ın kuzeyinde bir müddet kaldıktan sonra Tahran'a gitmiştir.⁶

1886 yılında Süleyman Şükrü Bey İstanbul'dan görev yerine giderken Isparta ve Ağlasun üzerinden Antalya'ya inerek Yunan bandıralı bir gemi ile Mersin'e gelir. Buradan trenle Tarsus'a geçen seyyah daha sonra kiraladığı hayvana binerek Mezaroluk, Sarışeyh, Gülek Boğazı, Tekir Yaylası'ndan Pozantı'ya ulaşır. İki yıl Pozantı'da görev yaptıktan sonra da Adana'ya geçer.

Karçinzade Süleyman Şükrü'nün "*Seyahatü'l-Kübra*" yani "*Büyük Yolculuk*" adlı bu seyahatnamesi aktarana ait "*Önsöz*" (XIII), "*Karçinzade Süleyman Şükrü ve Eseri Seyahatü'l-Kübra Hakkında Bir Değerlendirme*" (XV-XXI) ve seyyaha ait bir "*Mukaddime*"(3-5) ile başlamakta, "*Dizin*" (537-554) ve "*Ekler*" (554-556) kısımlarıyla son bulmaktadır. Eserde herhangi bir bölümlenme bulunmamasına ek olarak, döneme ait bir Eğirdir haritası, çeşitli resimler ve Müslümanların yaşadıkları ülkeler nüfuslarıyla tablolar halinde verilmiştir. Eser 556 sayfadan müteşekkildir.

Seyyah eserinde ilk olarak herhangi bir kaynak belirtmeden Anadolu'nun en eski tarihinden itibaren devletlerin hâkim oldukları bölgeleri vermiş, yine bu coğrafyada var olan Türk Devletlerine, maruz kaldıkları saldırılara değinmiş ve Anadolu'nun İslam'ın Avrupa'ya karşı sınırı olmasından duyduğu gururu belirtmiştir.

Yazar Eğirdir'in en erken tarihinden başlayarak, gölünün ve bölgedeki ormanların coğrafi betimlemesini yapmış, ardından göldeki balıklar, şehirdeki tarım ve ticaretin ahvali, bu ticaretin daha iyi hale gelmesi için yapılması gerekenler, yapılmadığı takdirde de devletin uğrayacağı zarar konusunda adeta kendine bir vazife çıkarmıştır. Seyyah bu fasılda 1327-1328 senelerinde Eğirdir'e uğrayan ünlü seyyah Magripli İbn-i Batuta'nın "*Rihlet-i İbn-i Batuta*" adlı seyahatnamesini Hindistan'ın Dekken Haydarabad şehrinde iken gördüğünü belirtmiş ve İbn-i Batuta'nın Eğirdir gölü hakkında yazdığı kısmı orijinalinde olduğu gibi Arapça olarak vermiştir. Eğirdir'de bulunan cami, mescit, medrese, kütüphane, okul, hükümet binası, posta ve telgrafhane, Mevlevi dergâhı, han, hamam, çeşme, dükkân ve türbe sayılarını aktarmış, hatta bazılarının kimlerin zamanında yapıldığı, geçirdiği tadilatlar anlatılmıştır.

Isparta hakkında da bizi bilgilendiren yazar Eğirdir tasvirinde olduğu gibi şehrin coğrafi, ticari ve sosyal hayatı, geçim kaynakları, iklimi, yetiştirilen ürünlerini, hanlarını, nahiyelerini ve Isparta kelimesinin kökenini vermiştir.

⁶ Süleyman Şükrü, *a.g.e.*, s. XV, XVI, XVII.

Seyyah memleketinden ayrılarak kıyı şeridinden ilerleyip Antalya, Rodos, Şıra, Sisam, İzmir ve Çanakkale-Gelibolu bölgelerini ziyaret etmiş ve bu şehirleri anlatırken coğrafyaları, halkı, sosyal hayatı hakkında bilgi vermeye devam etmiştir. Buradan İstanbul'a giden seyyah İstanbul'a övgüler düzerken memuru olduğu Posta ve Telgraf nezaretinden ise pek de iyi bahsetmemekle birlikte Dersaadet'ten ayrıldığına sevinmektedir.

İstanbul'dan ayrılmasına müteakip Aydın, Sarayköy oradan da Akdeniz bölgesine doğru yol almış Mersin, Tarsus, Tekir Yaylası ve memuriyet yeri olan Pozantı istikametinde ilerlemiş ve bu yolculuğun memuriyet hayatındaki sıkıntılardan ileri geldiğini anlatmakta hiç bir mahsur görmemiştir.

Mersin'den Larnaka limanına oradan da vapurla Beyrut'a geçmiş daha sonra Anadolu'ya geri dönerek İskenderun, Niğde, Kayseri, Şarkışla, Sivas, Tokat, Niksar'ı ziyaret etmiş zikredilen yerlerin coğrafyası, eşrafı, ürünleri ve çevre muhitlerle olan uzaklıklarını aktarmıştır. Seyyah Niksar'daki iki yıllık memuriyetten sonra Revandiz'e atanmıştır. Bu görevde bulunduğu esnada Malatya, Harput, Diyarbakır, Hasankeyf, Midyad'a, ardından Musul'a gitmiştir. Musul'un tarihinden, camilerinden, yöredeki ticaretten ve erbabının ticaretteki ustalığından iftiharla bahsetmiştir.

İki senelik memuriyetinin ardından Zaho'ya gönderilen seyyahımız havası ağır olarak nitelendirdiği bu şehirde 2 yıl kaldıktan sonra Cizre, Nusaybin, Urfa, Halep, İskenderun üzerinden Mersin'e, ardından Silifke, Konya, Eskişehir üzerinden İstanbul'a geçmiştir. Burada Ermenilerin Osmanlı Bankasını basmalarına şahit olmuş bu karışıklık ortamında İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde müze ziyaretleri yapmaktan da geri durmamıştır.

İstanbul'dan İzmir'e buradan da Girit, Kandiye, Resmo, Hanya iskelelerine uğrayarak Pire, Korfu, Avlonya üzerinden Dıraç (Dıraç Arnavutluk) a geçmiştir. Dıraç'taki telgrafhanenin ahvalini anlattıktan sonra Arnavutluk'tan da bahsetmiştir. Buradaki memuriyetinin ardından Yunan topraklarından geçerek İzmir'e ulaşmış ardından deniz yoluyla İskenderun'a oradan da yeni görev yeri Deyrizor'a (Suriye) geçmiştir.

Seyyahımız İran coğrafyasına seyahat etme fırsatı bulmuş Sine (sakinlerinin yüzde 85 i Şafi olmasına rağmen İran hükümetinin isteği üzerine hâkim Şia'dır notunu düşerek), Zencan, Kazvin, Tahran ve Mazenderan şehirlerine giden seyyahımız nüfusunun büyük çoğunluğu Türkmenlerden oluşan Eşref'e oradan Hazar Denizi kıyılarındaki Bendergez'e geçen seyyahımız buradan da bir vapur aracılığıyla Rus işgali altında bulunan Türkistan topraklarına adım atmıştır. Yazar burada bulunduğu esnada İran nüfusunu bize il il aktarmıştır. Ayrıca seyyahın bu coğrafyada bulunduğu esnada Türkçe'nin Farsça'ya tercih edilmesinden duyduğu rahatsızlıktan ötürü "Türkçe Arayanlara Kılavuz" isimli bir lügat hazırlamış fakat eser günümüze ulaşmamıştır.

Seyyahımız Hazar Denizinden Krasnovodosk'a geldiğinde pasaport sahibi olmadığı için burada İran'dan aldığı tezkere ile Rus polis memurlarının

kontrol noktasından rahatça geçmiştir. Aşkabad ve Buhara'yı gezen seyyahımız Buhara tarihi hakkında verdiği kısa bilginin ardından, milletin ve hükümetin Türk olmasına rağmen resmi dilin Farsça olmasından, bölge halkının bu durumu sadece seyretmesinden, tarih boyunca küçük hanlıklara ayrılarak idare edilmesinden dolayı işgale açık hale gelmesinden ve Türkistan'ın Ruslar tarafından işgalinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Buhara'dan Krasnovodsk'a (Kızılsu anlamında gelen bu şehir Ruslar tarafından işgal döneminde kurulmuştur) oradan da Bakü'ye geçmiştir.

Seyyahımız Bakü'de petrol ve gazın keşfiyle beraber gelen değişikliklere dikkat çekmiş ve şehri sahip olduğu nüfus ile birlikte tasvir etmiştir. Ayrıca, Bakü'de bulunduğu esnada yaptığı görüşmelerden anladığımız kadarıyla seyyahımız İttihatçılardan oldukça rahatsızdır.

Bakü'den ayrılan seyyahımız Rostov, Kiev, Kırım, Eflak, Beserabya, Poltava, Petrovski güzergâhını takip ederek Don ve Dinyeper üzerinden Volochisk'e geçmiştir. Buradan Avusturya'ya ve Fransa'ya geçen seyyah Viyana ve Paris için övgü dolu sözler sarf ettikten sonra Avrupalı yaşam tarzı hakkında bilgi vermiştir. Fakat aynı övgü dolu ibareleri Fransa'da yaşayan İttihat Terakki mensupları için kullanmamıştır.

Fransa'dan Afrika kıtasına geçen Süleyman Şükrü Efendi, Tunus'a gitmiş şehrin tarihini takriben sonra şehirdeki Fransız mezalimini anlatmıştır. Bu coğrafyada sırasıyla Tanca, Cebelitarık, Cezayir, Trablusgarb, İskenderiye'ye ve hakkında ayrıntılı malumat verdiği Mısır'a geçmiştir. Seyyahımız Mısır'a memleketi Eğirdir'den daha fazla yer ayırmış, bölgenin coğrafyası, tarihi, idari taksimi, mali durumu, tren yolu hatları ve haberleşme ağı ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Ayrıca Mısır'da bulunun Jön Türkler'in ahvali hakkında verdiği bilgiler de Fransa'da yaşayanlardan çokta farklı değildir.

Yazarımızın Mısır'dan sonraki istikameti Hindistan olmuştur. Ülkenin iklimi, nüfusu, dini grupları, sanayisi, nehirleri ve prensliklerini anlatmış, bu coğrafyadaki İngiliz sömürgeciliğini tüm açıklığıyla gözler önüne sermiştir. Ardından Singapur, Hong Kong, Şangay, Pekin ve Urumçi'ye gitmiştir. Bu coğrafyada bulunduğu esnada Kaşgarlı Yakup Bey'in 30 yıldır zindanda tutulan oğulları İsa ve İman Beylerin serbest kalmasını sağlamıştır.

Eserinde halk deyimlerine sık sık yer verdiği gibi zaman zaman iğneleyici bir üslup kullanmaktan da kaçınmamıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça'ya olan hâkimiyeti de fark edilmektedir. Esere bakıldığında her şehir hakkında verilen bilgi şehir adının etimolojisi, tarihi, coğrafi konumu, ticareti, siyasi durumu gibi bilgiler belli bir düzen içinde gitmektedir. Eser dikkatli bir şekilde incelendiğinde Karçınzade Süleyman Şükrü Efendi'nin kendisinin ve dönemin siyasi durumuna dair de bilgi edinmek mümkündür. Fakat seyyahın bu seyahatin mali kaynağını nereden sağladığı açık değildir. Seyyah ile ilgili bir iddia da mevcuttur. Cemil Lee Hee-Soo İslam Ansiklopedisi "Çin"

maddesinde Süleyman Şükrü'nün Abdülhamid tarafından gizlice Çin'e yollandığını söylemektedir.⁷ Fakat Asaf Halet Çelebi bu fikri reddetmektedir.⁸

Ayrıca aktaran kişi ve yer adlarını orijinal hallerinin hemen yanında köşeli parantezlerle ve yeri geldiğinde çevirenin notu şeklinde dipnotlarla belirtmiş, Arapça, Farsça ve Çinice ifadeler konunun uzmanlarının tercümesiyle eserde verilmiştir.

Bu seyahatin sonucunda ortaya çıkan eser ilk önce Türk fikir adamı, seyyah ve yazar Abdürreşid İbrahim Efendi'nin "Ülfet" matbaasında basılmak istenmişse de basılamamış yine Abdürreşid İbrahim Efendi'nin sahibi olduğu St. Petersburg'da bulunan Elektrik Matbaasında 16 Ekim 1907 tarihinde basılmıştır.

---

⁷ Cemil Lee Hee-Soo, "Çin", İstanbul: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8, 1993, s.327.

⁸ Asaf Halet Çelebi, *a.g.e.*, s.333.